

LEXIKÁLNE A INÉ ŠPECIFIKÁ PREKLADU TITULKOV K VYBRANÉMU AUDIOVIZUÁLNEMU DIELU

Jana Ukušová

Jana Ukušová je študentka tretieho ročníka denného doktorandského štúdia na Katedre translatológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v odbore translatológia. V roku 2017 ukončila na uvedenej katedre magisterské štúdium prekladateľstva a tlmočníctva v kombinácii anglický jazyk a kultúra – francúzsky jazyk a kultúra. Vo svojom dizertačnom výskume sa venuje primárne odbornému prekladu a terminológii, popritom sa ale zaujíma aj o otázky súvisiace s audiovizuálnym prekladom, t. j. prekladom pre dabing a titulky, so zameraním na francúzsky audiovizuálny kontext.

ÚVOD

V predkladanom príspevku sa venujeme problematike prekladu titulkov vybraného audiovizuálneho diela francúzskej proveniencie, pričom komentujeme problematické lexikálne a iné osobitosti, s ktorými sme sa pri preklade titulkov do slovenčiny stretli. Praktickej analýze predchádza teoretický rámec venovaný tvorbe titulkov k audiovizuálnemu dielu, v ktorom vychádzame primárne z prác L. Paulínyovej, M. Poštu, J. Díaz-Cintasa a ďalších. Vybraným dielom je dlhometrážny film *Les Grands Esprits* z roku 2017. V rámci lexikálnych javov ide o výrazy hovorovej a slangovej povahy, slovné hračky a kultúrne podmienené výrazy. Ďalšie osobitosti zahŕňajú preklad citátov a piesne. Vychádzame zo zásady, že adekvátnemu transferu týchto jednotiek musí predchádzať dôkladná analýza zo strany prekladateľa.

1 MOTIVÁCIA VÝBERU A PREDSTAVENIE AUDIOVIZUÁLNEHO DIELA

Audiovizuálne dielo, ku ktorému sme vytvorili slovenské titulky, je jedným z populárnych diel súčasnej francúzskej kinematografie. Film *Les Grands Esprits*¹

(2017) od francúzskeho režiséra Oliviera Ayache-Vidala nás zaujal nielen z obsahovej stránky, ale aj z hľadiska jazykovej roviny. Film spracúva aktuálnu problematiku francúzskeho vzdelávacieho systému, konkrétne výučbu v základných školách na parížskych predmestiach, ktoré navštevujú vo veľkej väčšine žiaci zo znevýhodnených, sociálne slabších rodín, ktorým chýba disciplína a čo i len najmenší záujem o učenie. Vo filme je ponúknuté originálne a do istej miery revolučné riešenie: žiakov má k učeniu motivovať renomovaný profesor z jedného z najlepších lýceí v Paríži. Dochádza pritom k stretu dvoch odlišných svetov, ktorý sa vo veľkej miere premieta aj do jazykovej roviny. Je to tiež stret akademického a hovorového štýlu, resp. jazyka mladých tzv. „*le langage des jeunes*“, ktorý je plný slangových a argotických výrazov. Uvedené osobitosti považujeme v tomto audiovizuálnom diele za kľúčové, a preto budú jedným z ťažísk analýzy.

2 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

2.1 Titulky ako jeden z typov audiovizuálneho prekladu

Podľa Lucie Paulínyovej (2015, s. 95) možno titulkovanie vymedziť ako typ prenosu lingvistickej zložky audiovizuálneho diela z originálneho do cieľového jazyka, počas ktorého nastáva zmena ústneho kódu na písomný, ktorý býva zobrazený synchronne s originálnou lingvistickou zložkou v spodnej časti obrazovky. Jorge Díaz-Cintas (2008, s. 27) uvádza, že lingvistická zložka pri preklade titulkov zahŕňa:

- originálne prehovory postáv, ktoré sa nachádzajú na obraze alebo mimo obrazu;
- diskurzívne prvky zobrazované na obrazovke (písmená, vsuvky, grafity, cedulky, obrazovky počítača a pod.);
- ďalšie diskurzívne prvky patriace do zvukovej zložky (piesne, hlasy z televízie, rádia, počítača atď.).

L. Paulínyová (ibid.) dopĺňa, že titulkár pri tvorbe titulkov pracuje ako s audiovizuálnym, tak aj s textovým originálom, ktorý môže mať podobu dialógovej alebo titulkovej listiny. Titulkovú listinu na rozdiel od tej dialógovej „stačí“ len preložiť bez toho, že by musel titulkár text nejakým spôsobom ďalej upravovať. V našom prípade sme mali k dispozícii titulky v pôvodnom, t. j. francúzskom jazyku, ktoré mali podobu súboru .smi. Ten sme pomocou voľne dostupného titulkovacieho softvéru Subtitle Workshop prekonvertovali na najpoužívateľnejší formát titulkového súboru SubRip (.srt) a titulky sme do slovenčiny prekladali priamo v ňom.

2.2 Titulkovací čas a priestor

Miroslav Pošta v publikácii *Titulkujeme profesionálne* (2012, s. 42) uvádza dve najvýznamnejšie špecifiká prekladu titulkov, ktorými sú nasledovné obmedzenia:

- 1) priestorové obmedzenie – titulok sa musí zmestiť do istého počtu znakov;
- 2) časové obmedzenie – titulok by mal byť zobrazený istý optimálny čas, aby zodpovedal rytmu dialógov a vyhovoval čitateľským schopnostiam diváka.

V rámci priestorového obmedzenia možno podľa M. Poštu (ibid., s. 42 – 43) rozlišovať dva technické parametre: počet znakov na riadok a umiestnenie textu. Uvádza, že počet znakov môže kolísať v závislosti od toho, pre aké médium sú titulky určené (kino, televízia, DVD...), a takisto v závislosti od jazyka (výrazne menší počet znakov najmä pri ázijských jazykoch). Zatiaľ čo titulky k filmom pre kinovú distribúciu a DVD distribúciu môžu obsahovať až 40 znakov na riadok, v prípade titulkov k filmom určeným pre televízne vysielanie maximálny počet znakov na riadok osciluje medzi 30 až 37 znakmi. Umiestnenie titulkov býva v spodnej časti obrazovky a titulok býva spravidla vycentrovaný. V neposlednom rade je nevyhnutnou požiadavkou dodržiavanie zásady, že titulok má pozostávať maximálne z dvoch riadkov.

Keďže pri vytváraní titulkov k filmu *Les Grands Esprits* sme pracovali s už načasovanými francúzskymi titulkami, na účely tohto článku obmedzíme pravidlá časovania titulkov len na pripomenutie hlavných zásad. Medzi tie patria tzv. *leading-in time* (0,25 s po začatí prehovoru (Karamitroglou, 1998)), *lagging-out time* (čas ukončenia repliky), pričom titulok môže byť pre potreby danej situácie zobrazený aj po ukončení repliky. Ďalej je to dĺžka titulkov (jednoriadkový titulok: 7-8 slov, 3 sekundy, dvojriadkový titulok: 14-16 slov, 6 sekúnd) a odstup medzi jednotlivými titulkami (0,16 s) (Díaz-Cintas a Remalová, 2007).

3 LEXIKÁLNA ROVINA PREKLADU TITULKOV

Na tomto mieste už pristúpime k samotnej analýze prekladu vybraných lexikálnych osobitostí, s ktorými sme sa počas prekladu titulkov stretli. Vyčlenili sme ich do niekoľkých podskupín: výrazy hovorovej a slangovej povahy, slovné hračky a kultúrne podmienené výrazy.

3.1 Hovorové a slangové výrazy

V rámci podskupiny hovorových a slangových výrazov sme sa primárne zamerali na tzv. „*verlan*“, slangové výrazy arabskej proveniencie a jazyk mladých („*langage des jeunes*“). Podľa Jána Vilikovského (1984, s. 130) ich možno zaradiť do jazykovej špecifiky, ktorá je jedným z typov príznakov cudzej kultúry. V tomto článku ich však pre zachovanie väčšej prehľadnosti a vzhľadom na ich početnosť vyčleňujeme ako samostatnú časť lexikálnej zásoby, a nie ako kultúrne podmienené výrazy. Kultúrnym špecifikám sa budeme venovať ďalej v texte (časť 3.3).

„*Verlan*“ tradične patrí k predmetom dlhodobého vedeckého záujmu lingvistov. Tento osobitný variant francúzskeho argotu má predovšetkým kódovaciu (zahmlievaciu) funkciu. J. Cellard a A. Rey (1980) ho vymedzujú ako spôsob tvorby slovných kódov, v ktorých sa prehodia slabiky a slovo sa vysloví naopak (podľa Lefkowitz, 1991, s. 50). V titulkoch sme sa stretli s nasledovnými výrazmi (ich pôvodný tvar uvádzame v zátvorkách): „*relou (lourd)*“, „*ouf (fou)*“, „*meuf (femme)*“ atď.

Pokiaľ ide o otázku, ako tento lingvistický variant adekvátne preniesť do slovenčiny, vychádzame z A. Popovičovej typológie výrazových zmien (1983, s. 204). Keďže v slovenčine neexistuje kódovací jazyk, ktorý by bol ekvivalentný francúzskemu „*verlanu*“, dochádza v preklade nevyhnutne k výrazovému zoslabovaniu až k výrazovej strate. S cieľom kompenzovať túto stratu sme sa v preklade snažili posilniť expresívnosť výrazu voľbou emocionálne silne príznakových výrazových prostriedkov. Prekladateľské riešenia súvisiace s uvedenými prípadmi lexikálneho variantu „*verlan*“ uvádzame v tabuľke:

francúzsky titulok	slovenský titulok
– <i>Ah, qui ?</i> – <i>Moussafir, 3e2.</i> – <i>Relou, celle- là.</i>	– <i>O koho ide?</i> – <i>Moussafir, 8.B.</i> – <i>S nimi je to o nervy.</i>
<i>Non, mais t'es ouf, toi.</i>	<i>Tebe fakt šibe.</i>
<i>Je suis la meuf à personne !</i>	<i>Nie som nikoho baba!</i>

Ďalej sme zaznamenali výskyt hovorových a slangových výrazov, ktoré majú arabský pôvod. Používali ich žiaci s koreňmi z Maroka, Alžírsku a iných afrických krajín. Uvedieme dva konkrétne príklady: výrazy „*wesh*“ a „*tchip*“. Výraz „*wesh*“ je alžírskych proveniencie a jeho používanie sa viaže aj s rappermi. Jeho ekvivalentom je slovné spojenie „*Quoi de neuf ?*“ („Čo nové?“), môže ísť však aj o vyjadrenie rozhorčenia, a práve v tomto druhom význame sa vo filme používa – „*Mais com-*

ment ça, wesh?“ Výraz „*tchip*“, ktorý je tiež afrického pôvodu, je zase prejavom silného opovrhnutia, neúcty. Na niektorých parížskych školách dokonca došlo k úplnému zákazu jeho používania.

Cudzíe výrazy často plnia úlohu charakterizujúceho prvku postáv (Ostrihoňová, 2004, s. 93). V tomto prípade značia uvedené slangové výrazy príslušnosť postáv k africkej kultúre a vo francúzštine sú bežne používané. Pri ich preklade do iného jazyka dochádza opäť k nevyhnutnej výrazovej strate. Rovnako ako pri výrazoch jazyka „*verlan*“ v prechádzajúcom odseku sme sa snažili stratu kompenzovať emocionálne príznakovými výrazovými prvkami (na lexikálnej aj morfo-syntaktickej rovine). Uvedená strata je do istej miery podmienená aj skutočnosťou, že na rozdiel od umeleckého textu v titulkoch chýba možnosť doplnujúcej vysvetlivky pod čiarou. Výraz „*le tchip*“ sme nahradili slovenským citoslovcom pre opovrhnutie „*Ts!*“, myslíme si však, že na základe danej situácie vo filme je pre slovenského diváka používanie tohto výrazu jasné. Obe riešenia uvádzame v tabuľke:

francúzsky titulok	slovenský titulok
<ul style="list-style-type: none"> – <i>C'est quoi ça ?</i> – <i>Tu m'as pas expliqué.</i> – <i>C'est le tchip ! Le tchip !</i> – <i>Si un élève te fait ça, il t'insulte grave.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Čo to má byť?</i> – <i>Nevysvetlil si mi to.</i> – <i>Predsa ts! Ts!</i> – <i>To je od žiaka urážka najväčšieho zrna.</i>
<p><i>Quoi ? Mais comment ça, wesh ?</i> <i>Ah non, je suis pas d'accord !</i></p>	<p>Čože? To snáď nie! To odmietam!</p>

Ďalšie spojenia francúzskeho slangu sme sa snažili v preklade funkčne nahradiť slovenskými slangovými výrazmi s cieľom dosiahnuť výrazovú zhodu (Popovič, 1983, s. 204) s viac-menej rovnakým stupňom expresivity. Niektoré príklady uvádzame nižšie:

francúzsky titulok	slovenský titulok
<i>Bosser comme des cons pour 1800 balles avec des crétins...</i>	<i>S tými idiotmi sa nadrieš ako otrok a ešte dostaneš smiešny plat.</i>
<i>Il croit trop que c'est sa go.</i>	<i>Navráva si, že je to jeho baba.</i>
<i>C'est totalement crétin.</i>	<i>To je poriadna sprostosť.</i>

3.2 Slovné hračky

Slovné hračky, takisto označované aj ako kalambúry, tvoria neodmysliteľnú súčasť primárne umeleckých (expresívnych) textov. V prekladaných titulkoch sa ich takisto niekoľko vyskytlo, preto by sme sa v tejto časti na niektoré z nich zamerali. D. Delabastita (2004, s. 604) rozlišuje osem spôsobov, ako možno slovné hračky preniesť do cieľového jazyka, a to:

- 1) pôvodná slovná hračka sa preloží pomocou podobnej slovnej hračky cieľového jazyka a (formálna výstavba, jazyková báza aj sémantická štruktúra môžu byť odlišné);
- 2) slovná hračka sa v cieľovom jazyku vyjadrí spojením bez slovnej hračky;
- 3) slovná hračka sa nahradí inými obraznými výrazovými prostriedkami (opakovanie, aliterácia, rým, irónia, paradox, atď.);
- 4) slovná hračka sa z textu vynechá;
- 5) pôvodná slovná hračka má ekvivalent s rovnakým významom;
- 6) spojenie bez slovnej hračky sa preloží ako slovná hračka (kompenzácia pre iné pôvodné slovné hračky, ktoré sa na inom mieste v preklade stratili);
- 7) do prekladového textu sa pridá úplne nová slovná hračka ako prostriedok kompenzácie;
- 8) edičné techniky (vysvetlivky v poznámkach pod čiarou).

francúzsky titulok	slovenský titulok
<i>Il est pas normal, il est normalien!</i>	<i>Jasné, že nie je normálny, veď je absolvent École normale!</i>

Vo vyššie uvedenom titulku je vo francúzštine hra slov vystavaná na konfrontácii adjektív „*normal*“ a „*normalien*“. Titulok je zasadený do kontextu, v ktorom hlavná postava – François, vzdelaný učiteľ na prestížnom parížskom lýceu, opoňuje svojmu synovcovi, ktorému škola pripadá nudná a zbytočná. Celá rodina si následne François s humorom doberá, že on je výnimkou, že nie je „normálny“ („*normal*“). Françoisov otec, takisto akademik, dodá, že François vlastne ani nemôže byť „normálny“, pretože je „*normalien*“. Ide o referenciu na „*École normale supérieure*“, jednu z najslávnejších francúzskych „*grandes écoles*“ (doslova „veľká škola“), ktorá poskytuje veľmi kvalitné vzdelávanie pre budúcich pedagógov. K výrazu „*normalien*“ nemáme v slovenčine presný ekvivalent, preto sme ho preniesli do slovenčiny opisným spôsobom („absolvent *École normale*“), ktorý sme pre potreby titulku skrátili elimináciou adjektíva „*supérieure*“, pritom však pre slovenského diváka zostáva zachovaná hra medzi slovami „normálny“ a „*normale*“.

PREKLADATEĽSKÉ LISTY 9

francúzsky titulok	slovenský titulok
<ul style="list-style-type: none"> - <i>En flagrant délit d'adulte.</i> - <i>Adultère.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Pristihli ich pri cudzonožstve.</i> - <i>Cudzoložstve.</i>

V druhom prípade slovnej hračky, ktorú sme v texte identifikovali, sme sa inšpirovali českou verziou titulok od prekladateľky Alžbety Malkovskej. Jej preklad celkovo hodnotíme veľmi pozitívne. V origináli tentokrát dochádza k zámeně paroným (formálne podobných, no významovo odlišných slov) „*adulte*“ (dospelý) a „*adultère*“ (cudzoložnícky). Túto zámenu slov v danej filmovej situácii môžeme hodnotiť ako neúmyselnú, vyplýva pravdepodobne jednoducho z toho, že žiak vo veku 12 – 13 rokov nemusí slovo „*adultère*“ nevyhnutne poznať a chybné ho nahradí slovom „*adulte*“. V nasledujúcej replike ho učiteľ prirodzene opraví. Česká prekladateľka túto slovnú hračku v preklade vyriešila skomolením slova „cudzoložstvo“ na „cudzonožstvo“ pomocou zámenou hlásky „l“ za „n“, čím vzniklo nezmyselné slovo. Tento postup preto môžeme kategorizovať ako zmenu na úrovni fonologickej, resp. grafologickej štruktúry slova, ktorú D. Delabastita (2004, s. 602) uvádza ako jeden z lingvistických mechanizmov používaných na vytvorenie efektu slovnej hračky.

francúzsky titulok	slovenský titulok
<ul style="list-style-type: none"> - «<i>Aval</i>» ou «<i>Awal</i>» <i>Sissoko.</i> - <i>C'est Awal, son blaze!</i> <p><i>Ah pardon. Awal.</i> <i>Ils ont dû faire une erreur.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>C'est „Sonblaz“ votre nom ?</i> - <i>Non, c'est Sissoko.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Aval alebo Awal Sissoko.</i> - <i>Je to Awal. Awal!</i> <p><i>Prepáčte. Awal.</i> <i>Očividne je tu chyba.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Aj vaše priezvisko je Awal?</i> - <i>Nie, Sissoko.</i>

Ako tretí príklad uvedieme slovnú hračku, ktorá je vystavaná na neznalosti slangového výrazu zo strany učiteľa. Na úvodnej hodine nový učiteľ kontroluje dochádzku žiakov, zastaví sa však pri mene „*Aval*“, pretože si nie je istý, či sa píše „*Aval*“ alebo „*Awal*“. Jeden zo žiakov na to zvolá: „*C'est Awal, son blaze!*“, čo by sme mohli preložiť ako „Jeho meno je Awal“. Výraz „*blaze*“ je slangové synonymum pre „*nom*“ („meno“), učiteľ ho však nepozná a celé spojenie „*son blaze*“ považuje za Awalove priezvisko (jeho priezvisko je však „*Sissoko*“ a je uvedené správne). V slovenčine by výraz „*Sonblaz*“ v divákovi nijakú konotáciu vyvolal, podobne chaotický kontext sme sa snažili vytvoriť zopakovaním mena „*Awal*“, čo môže vzbudovať dojem, že žiak sa volá „*Awal Awal*“.

3.3 Kultúrne špecifiká a ich prenos do cieľového jazyka

A. Ostrihoňová v štúdií *Preklad kultúrnych odkazov v audiovizuálnych dielach* (2014) výstižne zhrnula problematiku prekladu kultúrnych špecifik nasledovne: „Problém pri preklade kultúrnych odkazov súvisí s neekvivalenciou na úrovni pojmu a konkrétnej lexikálnej jednotky, ktorá naň odkazuje. Napriek tomu, že v obidvoch kultúrach môžu podobné objekty alebo hodnoty existovať, ich chápanie a vnímanie v danom kontexte môže byť rôzne“ (Ostrihoňová, 2014, s. 92).

Príznamy cudzieho prostredia v preklade môžeme podľa J. Vilikovského (1984, s. 130) rozdeliť do troch podskupín:

- materiálna špecifika – výrazy pomenúvajúce javy spoločenskej skutočnosti a materiálneho bytia krajiny (reálie, koloritové prvky, názvy úradov a inštitúcií);
- jazyková špecifika – výrazy viažuce sa na javy spojené s východiskovým jazykom (oslovenia, vlastné mená, zdvorilostné formulky, frazeológia, nespisovné formy jazyka);
- kultúrno-kontextová špecifika – vlastnosti textu vyplývajúce z príslušnosti k istej kultúre a literárnej tradícii (výstavba textu, vnútrotextové nadväzovanie, vetná a nadvetná štylistika, odrazy predstáv o svete viažuce sa na istú kultúru a pod.).

V zásade môžeme hovoriť o troch spôsoboch, ako sa s kultúrnym napätím v preklade vyrovnáť. V slovenskej teórii o preklade ich predstavil A. Popovič (1983) a sú to:

- exotizácia – ponechávanie cudzích prvkov v preklade, v preklade sa prejaví ako nadradenosť kultúry originálu;
- naturalizácia – nahrádzanie cudzích prvkov domácimi prvkami, v preklade sa prejaví ako nadradenosť kultúry prekladu;
- kreolizácia – vyvažovanie kultúrnych prvkov prekladu a originálu (podľa Ostrihoňová, 2004, s. 91).

Ďalej uvedieme vybrané prvky cudzej kultúry, s ktorými sme sa pri preklade tituliek stretli, ako aj spôsoby, akými sme ich preniesli do cieľového jazyka.

3.3.1 Rozdiely vo francúzskom a slovenskom vzdelávacom systéme

Keďže film je zasadený do školského prostredia, kultúrne napätie v preklade vyplývalo primárne z odlišností medzi francúzskym a slovenským vzdelávacím systémom. Výrazné zastúpenie mali v titulkoch označenia tried typu francúz-

skej školy (tzv. „collège“), ktorému v slovenskom systéme vzdelávania najlepšie zodpovedá druhý stupeň základnej školy. Odlisujú sa však počtom ročníkov („collège“ – 4 ročníky, druhý stupeň ZŠ – 5 ročníkov), ako aj ich usporiadaním. Na základe vyššie uvedeného členenia možno tento typ kultúrneho napätia klasifikovať ako materiálnu špecifiku. V rámci „collège“ sú názvy ročníkov usporiadané zostupne („la sixième“ (6e), „la cinquième“ (5e), „la quatrième“ (4e), „la troisième“ (3e)), zatiaľ čo v rámci druhého stupňa ZŠ na Slovensku nasledujú ročníky vzostupne (piaty až deviaty ročník). Jednotlivé ročníky oboch typov škôl konfrontujeme v tabuľke nižšie.

Collège (11 až 14 rokov)	Druhý stupeň ZŠ (11 až 15 rokov)
La sixième (6e)	Piaty ročník
La cinquième (5e)	Šiesty ročník
La quatrième (4e)	Siedmy ročník
La troisième (3e)	Ôsmy ročník
–	Deviaty ročník

Pri prenose francúzskych názvov sme pre lepšiu zrozumiteľnosť uplatnili naturalizačný postup vzhľadom na to, že slovenský divák nemusí tento odlišný spôsob usporiadania ročníkov poznať a ponechanie francúzskych názvov by mohlo v tomto prípade spôsobiť nedorozumenie. Nižšie uvádzame pôvodné a preložené príklady viet, v ktorých sa tieto výrazy vyskytli.

francúzsky titulok	slovenský titulok
Ça te dirait d'organiser une sortie pour les 4e ?	Súhlasil by si, aby sme zorganizovali výlet pre siedmakov ?
Un goûter pour des 3e , spontanément, j'y aurais pas pensé.	Večierok pre ôsmakov by mi úprimne nenapadol.
Il lui court après depuis la 6e .	Behá za ňou už od piataku .

Druhá odlišnosť v rámci rozdielov vo vzdelávacom systéme súvisela s rozličným spôsobom hodnotenia. Kým v slovenskom systéme hodnotenia žiaci dostávajú známky 1 až 5 (resp. študenti na vysokých školách a univerzitách A až Fx), francúzski žiaci a vysokoškooláci sú hodnotení na základe bodov (0 až 20 bodov) s tým, že naúspešné zvládnutie testu, resp. absolvovanie predmetu, musia

získať minimálne polovicu („*la moyenne*“), t. j. 10 bodov. Z rovnakého dôvodu ako v predchádzajúcom prípade, aj tu sme uplatnili princíp naturalizácie a do prekladu sme francúzske bodové hodnotenia preniesli v podobe známok 1 až 5 na základe stupnice, ktorú sme sa snažili čo najlepšie prispôbiť situáciám vo filme: 20 – 18 bodov = 1, 17 – 15 bodov = 2, 14 – 12 bodov = 3, 11 – 10 = 4, menej ako 10 bodov = 5).

Výnimkou uplatňovania tohto naturalizačného postupu bol prípad, keď uvedenie bodového hodnotenia podmieňovalo pochopenie inej situácie. Išlo o nasledujúci titulok: „*Elle a fait croire à sa mère que 0/20, ça voulait dire 0 fautes.*“ / „*Presvedčila matku, že 0 z 20 znamená 0 chýb.*“ V tomto prípade sme sa držali princípu exotizácie a cudzí prvok sme v preklade zachovali.

V rámci tejto časti chceme spomenúť aj jeden príklad jazykovej špecifiky, a tým je oslovenie učiteľov zo strany žiakov. Francúzsky žiak oslovuje učiteľa spravidla „*monsieur*“ a učiteľku „*madame*“, slovenský žiak však nepoužíva oslovenie „pán/pani“, ale „pán učiteľ“ („pán profesor“) resp. „pani učiteľka“ („pani profesorka“). Keďže sa film odohráva v prostredí základnej školy, uprednostnili sme oslovenie „pán učiteľ“, lebo oslovenie „pán profesor“ / „pani profesorka“ sa používa predovšetkým na strednej škole, resp. gymnáziu.

3.3.2 Osobnosti viazané na francúzsku kultúru

Ďalšiu skupinu kultúrnych odkazov tvorili mená osobností, ktoré sú priamo spojené s francúzskym kultúrnym priestorom. Môžeme spomenúť prípad, keď u žiakov vyvolala smiech skutočnosť, že ich učiteľ François Foucault je menom francúzskeho televízneho aj rádiového moderátora Jeana-Pierra Foucaulta. Slovenskému divákovi však meno J. P. Foucault nič nehovorí, preto sme ho nepreniesli priamo, ale v preklade sme použili stratégiu vnútornej explikácie priamo v texte a vzniklo nám riešenie „moderátor Foucault“. Celý kontext uvádzame nižšie v tabuľke:

francúzsky titulok	slovenský titulok
– <i>Je m'appelle François Foucault.</i>	– <i>Volám sa François Foucault.</i>
– <i>Jean-Pierre Foucault.</i>	– <i>Ako ten moderátor Foucault!</i>
– <i>Mais c'est une blague.</i>	– <i>To musí byť vtip!</i>

4 ĎALŠIE OSOBITOSTI PREKLADU

Na záver by sme sa ešte stručne venovali prekladu citátov a piesne, ktoré boli takisto výraznou črtou prekladaného filmu.

4.1 Preklad citátov

Počas prekladu sa v titulkoch vyskytli aj viaceré citáty, ktoré boli spojené buď s jedným z najvýznamnejších diel Victora Huga *Bedári*, buď s osobou Victora Huga alebo s francúzskym dramatikom Molièrom. Pri ich preklade sme sa riadili zásadou, že ak bol citát (resp. výrok) preložený do slovenčiny a je dohľadateľný, treba použiť zaužívaný preklad a neprekladať citát nanovo. V opačnom prípade sme citát museli preložiť. Tomuto postupu prechádzala dôsledná rešerš literatúry a článkov.

Ako prvý uvedieme úryvok z XX. kapitoly 1. knihy 5. zväzku *Bedárov* (Jean Valjean), ktorý vo filme učiteľ číta na hodine žiakom. U nás vyšiel tento zväzok v preklade Jána Belnaya v roku 1973 a do titulkov sme preto preniesli úryvok zo slovenského prekladu. Text úryvku vo francúzštine a jeho slovenský preklad uvádzame nižšie:

„Le livre que le lecteur a sous les yeux en ce moment, c'est, d'un bout à l'autre, dans son ensemble et dans ses détails, quelles que soient les intermittences, les exceptions ou les défaillances, la marche du mal au bien, de l'injuste au juste, du faux au vrai, de la nuit au jour, de l'appétit à la conscience, de la pourriture à la vie, de la bestialité au devoir, de l'enfer au ciel, du néant à Dieu.“

„Kniha, ktorú má čitateľ v túto chvíľu pred očami, je od začiatku do konca, vcelku i v podrobnostiach, nech sú prerušenia, nepravidelnosti alebo nedostatky akékoľvek, pochod od zla k dobru, od nespravodlivého k spravodlivému, od falošného k pravému, od noci ku dňu, od chůtky k svedomiu, od hniloby k životu, od zverstva k povinnosti, od pekla k nebu, od ničoty k bohu.“ (Hugo, 1973, s. 79).

Okrem toho sa v titulkoch objavili aj názvy jednotlivých častí diela *Les misères (Biedy)*. Ide o prechádzajúci názov *Bedárov*, pričom toto dielo malo mať pôvodne štyri časti. Vo francúzštine sú týmito časťami: *Histoire d'un saint*, ***Histoire d'un homme***, *Histoire d'une femme* a *Histoire d'une poupée*. Zavádzajúcim je názov druhej časti, pretože prekladateľ by ho bez rešeršovania mohol preložiť ako *Príbeh muža*, resp. *Príbeh človeka*. Zaužívaný preklad tejto časti je ale ***Príbeh trestanca*** a ten sme aj v slovenských titulkoch použili. Preklady ostatných troch častí sú *Príbeh svätca*, *Príbeh ženy* a *Príbeh báby*.

Ďalej sme sa pri preklade stretli s citátom, ktorý sa pripisuje V. Hugovi, a tiež s výrokom Molièra. Ani v jednom prípade sme nenašli ich zaužívaný preklad do slovenčiny, preto sme ich museli preložiť. Citát „*l'esprit qui ne lit pas maigrit comme un corps qui ne mange pas*“ sme preložili nasledovne: „*duch, ktorý nečíta, chradne ako telo, ktoré nejé*“ a výrok Molièra na adresu svojho žiaka La Grangea „*pour vous, je n'ai rien à vous dire*“ sme preložili „*vám nemám čo povedať*“.

4.2 Preklad piesne ako diskurzívneho prvku zvukovej zložky

V závere filmu školský zbor pri príležitosti konca školského roka interpretuje pieseň od francúzskej speváčky France Gallovej *Si, maman, si*. Pri spôsobe prenosu tejto piesne do slovenskej verzie filmu budeme vychádzať z piatich možností transferu piesní v audiovizuálnych dielach, ktoré uvádza J. Franzon (2008, s. 376) vo svojej štúdii *Choices in Song Translation*:

- 1) ponechať pieseň nepreloženú;
- 2) preložiť slová bez zohľadnenia hudby;
- 3) vytvoriť nové slová k pôvodnej hudbe bez očividného vzťahu k pôvodnému textu;
- 4) preložiť slová a zodpovedajúcim spôsobom prispôbiť hudbu – niekedy až do takej miery, že je potrebná úplne nová skladba;
- 5) prispôbiť preklad pôvodnej hudbe.

Z uvedených možností by sme chceli na prvom mieste vylúčiť prvú možnosť, t. j. ponechať pieseň nezmenenú v pôvodnom znení, z toho dôvodu, že nejde o pieseň, ktorá by bola populárna do takej miery, že by ju bežný divák poznal a rozumel jej slovám (aj vzhľadom na nižšiu znalosť francúzskeho jazyka v porovnaní s anglickým u slovenského recipienta). Spomeňme ešte, že France Gallová sa preslávila najmä piesňou *Ella, elle l'a*, ktorá je určite známa väčšiemu okruhu (aj slovenských) divákov. Za adekvátnejší spôsob transferu piesne *Si, maman, si* preto považujeme jej preklad do slovenčiny. Pokiaľ ide o otázku, do akej miery má v tomto prípade preložený text piesne korešpondovať s hudbou, uvažujeme v týchto intenciách: pieseň prekladáme pre tvorbu titulkov, nie dabingu, preto úplná rytmická a melodická zhoda nie je nutná, ani nie je potrebné akýmkoľvek spôsobom prispôbovať preloženému textu hudbu. J. Franzon (ibid. s. 378-379) uvádza, že práve pri tvorbe titulkov sa spravidla uplatňuje druhý menovaný postup – t. j. preklad slov bez ohľadu na hudbu, kedy sa do popredia dostáva verný prenos obsahovej (významovej) zložky textu. Preklad zároveň plní doplňujúcu funkciu k hudobnej verzii v pôvodnom znení, s ktorou divák prichádza do kontaktu.

Nižšie uvádzame francúzsky text piesne *Si, maman, si* spoločne s textom preloženým do slovenčiny. Pri preklade sme dodržiavali zachovanie významu jednotlivých veršov, text sme neprispôbili rytmicky ani melodicky hudobnej zložke, snažili sme sa však zachovať rýmovú skladbu. Pre lepšiu prehľadnosť sme jednotlivé rýmy v oboch jazykových verziách graficky vyznačili (tučným písmom, podčiarknutím, resp. dvojitém podčiarknutím).

<p><u>Si, maman, si</u> <i>Tous mes amis sont <u>partis</u></i> <i>Mon cœur a <u>déménagé</u></i> <i>Mes vacances c'est toujours <u>Paris</u></i> <i>Mes projets c'est <u>continuer</u></i> <i>Mes amours c'est <u>inventer</u></i> <i>Si, <u>maman, si, si, maman, si</u></i> <i>Maman, si tu voyais ma <u>vie</u></i> <i>Je pleure comme je <u>ris</u></i> <i>Si, <u>maman, si</u></i> <i>Mais mon avenir reste <u>gris</u></i> <i>Et mon cœur <u>aussi</u></i> [...] <i>Mon cœur est confortable, bien au chaud</i> <i>Et je laisse passer le <u>vent</u></i> <i>Mes envies s'étéignent, je leur tourne le dos</i> <i>Et je m'endors <u>doucement</u></i> <i>Sans chaos ni <u>sentiment</u></i> <i>Si, <u>maman, si, si, maman, si</u></i> <i>Maman, si tu voyais ma <u>vie</u></i> <i>Je pleure comme je <u>ris</u></i> <i>Si, <u>maman, si</u></i> <i>Mais mon avenir reste <u>gris</u></i> <i>Et mon cœur <u>aussi</u></i></p>	<p><u>Mami, keby si len</u> <i>Všetci priatelia odišli,</i> <i>odšťahovalo sa i <u>srdce</u>,</i> <i>moje prázdniny, to je <u>Paríž</u>,</i> <i>mojim plánom je ísť vpred,</i> <i>mojou láskou tvoríť svet.</i> <i>Mami, keby si <u>len</u>, mami, keby si <u>len</u>,</i> <i>keby si len videla, ako <u>žijem</u>,</i> <i>plačem, tak ako sa i <u>smejem</u>.</i> <i>Mami, keby si <u>len</u>,</i> <i>budúcnosť má sivý <u>odtieň</u>,</i> <i>a moje srdce tiež zahalil <u>tieň</u>.</i> [...] <i>Moje srdce je šťastné, hreje ma,</i> <i>viator nechávam <u>viať</u>,</i> <i>moje túžby slabnú, ukážem im chrbát,</i> <i>pokojne zaspá<u>vam</u>,</i> <i>necítim a nevním<u>am</u>.</i> <i>Mami, keby si <u>len</u>, mami, keby si <u>len</u>,</i> <i>keby si len videla, ako <u>žijem</u>,</i> <i>plačem, tak ako sa i <u>smejem</u>.</i> <i>Mami, keby si <u>len</u>,</i> <i>budúcnosť má sivý <u>odtieň</u></i> <i>a moje srdce tiež zahalil <u>tieň</u>.</i></p>
--	--

ZÁVER

V príspevku sme načrtli problematiku prekladu vybraných lexikálnych a ďalších osobitostí francúzskeho audiovizuálneho diela *Les Grands esprits*. Pri jednotlivých typoch týchto osobitostí sme volili také prekladateľské stratégie a postupy, aby sme smerovali k dosiahnutiu adekvátneho a funkčného prekladu. Upozornili sme na to, že v prípade niektorých lexikálnych jednotiek dochádzalo k nevyhnutnej výrazovej strate („*verlan*“, slangové výrazy arabskej proveniencie), ktorú

sme sa v slovenskom preklade snažili kompenzovať príznakovými výrazovými prostriedkami. Pri slovných hračkách sme takisto postupovali s cieľom dosiahnuť funkčný a pre čitateľa zrozumiteľný preklad. Preklad viacerých citátov potvrdil nevyhnutnú úlohu rešerše nielen v odbornom, ale aj umeleckom preklade.

POZNÁMKY

1 Chceli by sme uviesť, že slovenské titulky k filmu budú pridané na internetovú platformu Francúzskeho inštitútu, (<http://ifcinema.institutfrancais.com/fr/>), ktorá sprostredkúva francúzske filmy na nekomerčné použitie. Nie je preto dostupná širokému publiku, nám bol prístup udelený predovšetkým na didaktické účely a so študentami Katedry translatológie v Nitre sme vytvorili slovenské titulky k niekoľkým krátkym filmom.

LITERATÚRA

- DELABASTITA, D. Wordplay as a Translation Problem. A Linguistic Perspective. In: *Übersetzung, translation, traduction*. H. Kittel, A. P. Frank, N. Greiner, T. Hermans, W. Koller, J. Lambert, F. Paul (eds.), Mouton de Gruyter: Berlin. 2004. p. 600 – 606.
- DÍAZ-CINTAS, J. Pour une classification des sous-titres à l'époque du numérique. In: *La traduction audiovisuelle: Approche interdisciplinaire du sous-titrage*. J.-M. Lavour, A. Serban. Groupe de Boeck: Bruxelles, 2008. s. 27 – 41. ISBN 978-2-8041-5929-0.
- DÍAZ-CINTAS, J. – REMAEL, A. *Audiovisual Translation: Subtitling*. St Jerome: Manchester. 2007. 290 p. ISBN 978-1-900650-95-3.
- FRANZONE, J. Choices in Song Translation. In: *The Translator*. 2008. vol. 14, no. 2. p. 373 – 399. ISSN 1355-6509.
- HUGO, V. *Bedári: V. diel*. prel. J. Belnay. Tatran : Bratislava, 1975. 352 s.
- KARAMITROGLOU, F. A Proposed Set of Subtitling Standards in Europe. In: *Translation journal*[online]. 1995. [cit. 2019-09-30]. Dostupné na: <<https://translationjournal.net/journal/04stndrd.htm>>.
- LEFKOWITZ, N. *Talking Backwards, looking Forward. The French Language Game Verlan*. Narr: Tübingen. 1991. 158 p. ISBN 3-8233-4073-5.
- OSTRIHOŇOVÁ, A. Preklad kultúrnych odkazov v audiovizuálnych dielach. In: *Audiovizuálny preklad: výzvy a perspektívy*. E. Gromová, E. Janecová (ed.). UKF: Nitra. 2014. s. 90 – 107. ISBN 978-80-558-0572-6.
- PAULÍNYOVÁ, L. Typy audiovizuálneho prekladu včera a dnes. In: *Prekladateľské listy* 5. [online]. 2015, [cit. 2019-09-26]. Dostupné na: <https://www.academia.edu/28087568/Prekladate%C4%B5esk%C3%A9_listy_5_Te%C3%B3ria_kritika_a_prax_prekladu>.

- POPOVIČ, A. *Originál – preklad. Interpretačná terminológia*. Tatran: Bratislava, 1983. 362 s.
- POŠTA, M. *Titulkujeme profesionálne*. Apostrof: Praha, 2011. 155 s. ISBN 978-80-904887-9-3.
- REY, A. – CELLARD, J. *Dictionnaire du français non conventionnel*. Masson-Hachette, Paris. 1980. 894 p. ISBN 2010073827.

RESUMÉ

The aim of this paper is to provide an analysis of lexical and other issues which arose during the translation of French subtitles to the audiovisual work *Les Grands Esprits (The Teacher)* into Slovak. Firstly, we define audiovisual translation (AVT), subtitles as a specific type of AVT and characterize its main parameters. The analysed lexical features include slang and argotic words, wordplay and culturally marked lexical units, while the other features are represented by quotations and a song. Within each group of these issues, we provide a brief theoretical framework which consists of strategies for their translation and justify the one we adopted when translating the above-mentioned movie. At the end of each group, specific translation solutions are summarized in a table.

◆◆◆

Mgr. Jana Ukušová
Katedra translatológie FF UKF
Štefánikova 67
949 74 Nitra
jana.ukusova@gmail.com